

A Content Analysis of the Supreme Leader's Remarks Concerning Production and Employment with Emphasis on Human Capital

Fahimeh Yazdani*

Received: 07/05/2019

Bitā Yazdani**

Accepted: 18/10/2020

Akram Akbarian***

Abstract

Today, utilizing human capital has become a major concern due to our dealing with economic issues and finding solutions for people's livelihood difficulties. Iran's Supreme Leader has, therefore, time and again focused on employment and boosting production. This article has a quality approach to the issue and adopted content analytical method to identify effective factors on employing human resources in production from the viewpoint of the Supreme Leader. It has considered all the Supreme Leader's remarks concerning production and employment in the years 2008-2018, extracted from www.Khamenei.ir site, counted to be 414. The software used is MAX QDA12 and the validity of research was approved by the experts. After analyzing the speeches, the extracted components were titled as signs, concepts and categories. Here are some of them: the importance of knowledge-based production, using knowledge-based human resources, workers' position and entrepreneurs' value, utilizing intellectual elites and the relationship between industry and university, using knowledge-based companies, utilizing educated young people, taking advantage of scientific management, solving the workers' problems, facilitating the employment, culture making, creating work interest, empowering the private sector, making small productive firms active, enriching national production, preventing the import and smuggling of the goods, supporting national production by the government, supporting the production by the people, developing the skills and encouraging the entrepreneurs, exploiting individuals' innovation, wealth creation, increasing non-oil exports and economic growth, increasing quality and quantity of production, preventing social damages and reducing unemployment. These concepts were then studied in three categories including the importance, approach, and outcomes of utilizing the human capital in production and employment.

Keywords

Human Capital; Content Analysis; Supreme Leader; Production; Employment.

---

* M.A in Department of Management, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. f.m.yazdani1387@gmail.com

** Assistant Professor, Department of Management, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran (Corresponding Author). byazdani@phu.iaun.ac.ir

*** Young Researchers and Elite Club, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran. a.akbarian@khuisf.ac.ir

تحلیل مضمون بیانات مقام معظم رهبری در خصوص تولید و اشتغال با تأکید بر سرمایه انسانی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۲۷

مقاله برای اصلاح به مدت ۱۹ روز نزد نویسنده (گان) بوده است.

فهیمه یزدانی *

بیتا یزدانی **

اکرم اکبریان ***

چکیده

امروزه به‌کارگیری سرمایه انسانی به دلیل ورود به عرصه‌های اقتصادی و حل مشکلات معیشتی از دغدغه‌های اساسی است. از این منظر مقام معظم رهبری به‌طور مکرر بر اشتغال سرمایه انسانی و بالطبع رونق صنایع تولیدی تأکید ویژه داشته‌اند. این پژوهش با رویکرد کیفی با روش تحلیل مضمون به استخراج مؤلفه‌های مؤثر بر به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دیدگاه مقام معظم رهبری می‌پردازد. محیط پژوهش شامل کلیه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص تولید و اشتغال در سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۷۸ می‌باشد که از وبگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای و نرم‌افزار حدیث ولایت استخراج شد و نمونه‌گیری تا اشباع اطلاعات ادامه یافت که ۴۱۴ کد استخراج گردید و با کمک نرم‌افزار MAXQDA12 مورد تحلیل و دسته‌بندی قرار گرفت. با تحلیل بیانات در نهایت مؤلفه‌های استخراج‌شده به‌صورت نشانه (زیرکد فرعی)، مفهوم (کد فرعی) و مقوله (کد اصلی) عنوان شدند. سپس مفاهیم در سه مقوله اهمیت، شیوه و نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال دسته‌بندی شد. نتیجه پژوهش نشان داد در زمینه شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال لازم است که بیشترین توجه دولت و مسئولین و آحاد مردم بر رونق تولیدات باشد و برای رونق دادن به تولیدات مهم‌ترین کاری که می‌تواند صورت گیرد جلوگیری از واردات و قاچاق و قوام‌بخشی به تولید ملی است، تا بدین‌صورت مهم‌ترین نتیجه مطلوب از دیدگاه مقام معظم رهبری که اشتغال‌زایی و کاهش بی‌کاری قشر جوان است عملی شود.

واژگان کلیدی

سرمایه انسانی؛ تحلیل مضمون؛ مقام معظم رهبری؛ تولید؛ اشتغال.

* دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه مدیریت، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

f.m.yazdani1387@gmail.com

** استادیار گروه مدیریت، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران (نویسنده مسئول)

byazdani@phu.iaun.ac.ir

*** باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

a.akbarian@khuisf.ac.ir

مقدمه

یکی از زمینه‌های مهم در پژوهش‌های اقتصادی امروز، موضوع سرمایه انسانی^۱ است (رضاقلی‌زاده و آقایی، ۱۳۹۵، ص. ۲۳۰). مقام معظم رهبری در بیاناتشان به‌ویژه در سال‌های اخیر به‌طور مکرر بر اهمیت سرمایه انسانی و به‌کارگیری آن در تولید و اشتغال تأکید فرموده‌اند. ایشان علاوه بر ابلاغ مکرر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، راهکارهایی جهت تحقق اقتصاد مقاومتی ارائه کرده‌اند که با توجه به راهکارهای تبیین شده می‌توان نتیجه گرفت به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از اصول تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشد و چون اقتصاد مقاومتی به‌عنوان علاج شرایط اقتصادی فعلی توسط ایشان مطرح شده است بنابراین ارائه راهکار جهت تحقق آن امری بسیار ضروری است.

به‌کارگیری سرمایه انسانی از دو منظر مورد تأکید است: اول آنکه باوجود دانش و خلاقیت و استعداد و ایده سرمایه انسانی، صنایع تولیدی پیشرفت کرده و کشور به خودکفایی می‌رسد؛ دوم اینکه با به‌کارگیری سرمایه انسانی در صنایع تولیدی اشتغال این افراد تأمین می‌شود؛ چراکه بیکاری، سلامت روحی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و مانع از این می‌شود که جوانان مسئولیت‌هایی نظیر ازدواج و فرزندآوری را پذیرا باشند. درواقع بیکاری به‌طور قابل‌توجهی فرایندهای جمعیتی نظیر ازدواج، طلاق، باروری و مهاجرت را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد (صادقی و شکفته‌گوهری، ۱۳۹۶، صص. ۱۴۳-۱۴۲).

با توجه به مشکلات اقتصادی فعلی در کشورمان و با توجه به بیانات مقام معظم رهبری و تأکیدات ایشان به‌نظر می‌رسد تحلیل بیانات ایشان در حوزه تولید و اشتغال با تأکید بر سرمایه انسانی و ارائه راه‌حل و الگویی مناسب جهت تحقق این امر برای آحاد مردم و مسئولین دولتی امری ضروری است؛ چراکه در این صورت اولویت‌ها جهت برنامه‌ریزی‌های آتی برای همگان مشخص خواهد شد تا بیکاری که طبق بیانات مقام معظم رهبری از معضلات بزرگ کشور است کاهش پیدا کند. با جستجوهای که در پیشینه پژوهش انجام شد به‌نظرمی‌رسد تاکنون پژوهشی در این راستا و با دقت بالا - ناشی از به‌کارگیری نرم‌افزارهای کیفی جهت تحلیل بیانات مقام معظم رهبری و ارائه دسته‌بندی‌های دقیق و راهبردی از بیانات ایشان - صورت نگرفته است و کسی تاکنون به‌طور وسیع و توسط نرم‌افزارهای کیفی سعی ننموده تا نظرات رهبری را در این حوزه

بررسی و آنها را به تئوری تبدیل نماید؛ چراکه معمولاً تحقیقات کیفی جزء تحقیقات جدید هستند که کمتر به آن پرداخته شده است و علاوه بر جمع‌آوری داده‌های غنی در مورد پدیده خاص مورد بررسی، روش تحقیق کیفی معمولاً اقتضا می‌کند که درکی مبتنی بر شرایط زمینه‌ای از پدیده مورد بررسی ارائه کنیم. شایان ذکر است پژوهش‌های انجام شده یا از نوع علمی - ترویجی بوده و بر روی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی تأکید داشته و یا با الهام از این سیاست‌ها پژوهشی و علمی - پژوهشی انجام شده که در آن سازمان خاصی به صورت کمی مورد بررسی قرار گرفته است. به عنوان مثال:

وکیل‌الرعايا و امین بیدختی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «ابعاد توانمندسازی مدیران مبتنی بر اقتصاد مقاومتی تعاونی‌های تولیدی»، تلاش کردند با بررسی جامعه کارفرمایان، مدیران و خبرگان شرکت‌های تعاونی کوچک و متوسطه که در زیربخش‌های مختلف تعاونی (تولید، خدمات و کشاورزی) مشغول به فعالیت‌اند مدل بهینه‌ای در جهت توانمندسازی مدیران تعاونی‌های تولیدی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی ارائه کنند.

عبداللهی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل قرآنی به اهداف و الزامات حمایت از تولید ملی حمایت از کار و سرمایه ایرانی»، نگاهی تحلیلی به اهداف و الزامات تولید ملی حمایت از کار و سرمایه ایرانی داشته است.

بنابراین تحقیق حاضر، برای اولین بار است که انجام می‌شود و با توجه به اهمیت ویژه به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال در بیانات مقام معظم رهبری و تأکید مکرر ایشان بر این موضوع، می‌توان گفت پژوهش حاضر دارای نوآوری و نگاه نو می‌باشد. با تحلیل بیانات، این نتیجه حاصل شد که بیانات را می‌توان به طور کلی به سه بخش اهمیت، شیوه و نتایج به کارگیری سرمایه انسانی تقسیم کرد، بنابراین سؤالات فرعی تحقیق نیز با توجه به این بخش بندی طرح شد. همچنین سؤال اصلی تحقیق نیز با این مضمون طرح شد که در بیانات مقام معظم رهبری به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال چه جایگاهی دارد؟.

۱. مرور بر ادبیات و مبانی نظری

اگرچه دانش و مهارت ویژگی‌های ذاتی افراد را تشکیل می‌دهند، اما در گذشته به‌عنوان سرمایه شناخته نمی‌شدند. از نیمه دوم قرن گذشته بود که ابعاد انسانی به‌عنوان یک نوع سرمایه مورد توجه قرار گرفت (Vidotto, Ferenhof, Selig & Bastos, 2017, p. 317).

بودرو و رامستاد^۲ (۲۰۰۷) معتقدند سرمایه انسانی به همه نیروهای کار اطلاق نمی‌شود، بلکه به بخشی از منابع انسانی که قادر به ایجاد ارزش افزوده بالا برای سازمان هستند، مربوط می‌شود که به‌درستی برای انجام دادن کار انتخاب شده باشد و آموزش‌های تخصصی مناسب برای ایفای شغل خود را گذرانده و از ویژگی‌های فردی، شخصیتی، رقابتی منطبق بر شغل و سازمان برخوردار باشد (به نقل از وحدتی، ساعدی و شریعت‌نژاد، ۱۳۹۶، ص. ۶۷۱).

بازبور^۳ (۲۰۰۴) معتقد است سرمایه انسانی مهم‌ترین دارایی یک سازمان و منبع خلاقیت و نوآوری است که شامل تمامی قابلیت‌های فردی، استعدادها، دانش و تجربه کارکنان و مدیران یک سازمان می‌باشد و عواملی نظیر دانش کارکنان، مهارت، توانایی و نگرش آنان را نیز شامل می‌شود (به نقل از ضیایی، حسنعلی‌پور، عباسپور، یاراحمدزهی، ۱۳۹۱، ص. ۲۸).

۱-۲. اهمیت به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال

اهمیت به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دو بُعد دارای اهمیت است:

۱. پدرام (۱۳۹۰) معتقد است با نگاهی به مراحل تمدن بشری مشخص می‌شود که نقش نیروی انسانی از نیروی کار ساده به سرمایه انسانی تکامل یافته است؛ چراکه پیشرفت تکنولوژی بدون تحولات نیروی انسانی فاقد کارایی است (به نقل از حسن‌پور رودبارکی و لبادی، ۱۳۹۵، ص. ۴۹).

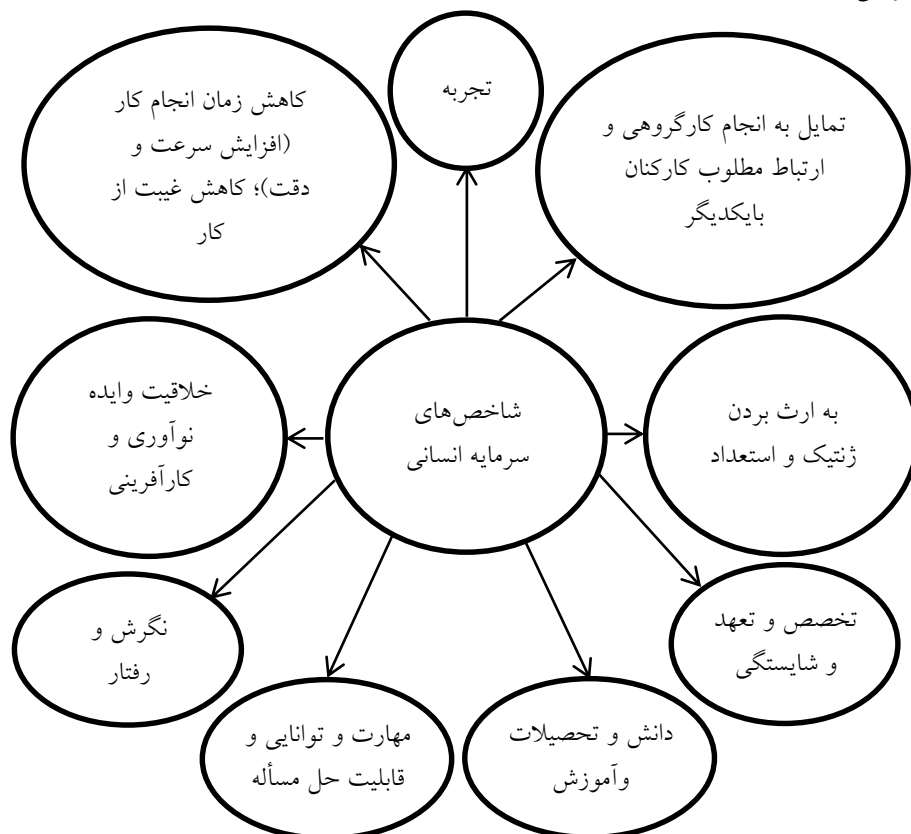
۲. امروزه نظریه سرمایه انسانی از مهم‌ترین نظریه‌های توزیع درآمد است. در این نظریه اختلاف مابین درآمدها وابسته به میزان آموزشی است که در افراد سرمایه‌گذاری شده است (صنوبری، ۱۳۸۸، ص. ۱۲۱).

۲-۲. شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال

لازم است با توجه به شاخص‌های معین شده، سرمایه انسانی مورد نیاز شناسایی و از داخل و خارج سازمان جذب شود. شاخص‌های سرمایه انسانی را با توجه به دیدگاه‌های متفاوت افراد می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

ادوینسون و مالون^۴ (۱۹۹۸) اظهار داشتند سرمایه انسانی شامل عوامل زیر است: مهارت، دانش، تجربه، خلاقیت و نوآوری. علاوه‌براین، بونتیس^۵ (۱۹۹۹) اظهار داشت به ارث بردن

ژنتیک، آموزش، تخصص و نگرش به‌عنوان عوامل مؤثر بر سرمایه انسانی اشاره می‌کند. همچنین داوِنپورت^۶ (۲۰۰۱) نیز اظهار داشت که سرمایه‌گذاری‌ها باید مؤلفه‌های زیر را پوشش دهند: دانش، مهارت، استعداد، رفتار، تعهد و زمان (Vidotto, Ferenhof, Selig & Bastos, 2017). بزبورا و کاهرامان^۷ (۲۰۰۷) تجربه، کاهش غیبت از کار، کاهش زمان انجام کار، تحصیلات، خطرپذیری مدیران، قابلیت مدیران برای حل مسأله، افزایش شایستگی رهبری در مدیران، تمایل به انجام کارگروهی، شایستگی، توانمندی، ارتباط مطلوب کارکنان با یکدیگر، دانش و مهارت را به‌عنوان شاخص‌های سرمایه انسانی معرفی کردند (به نقل از جوانمرد و محمدیان، ۱۳۸۹، ص. ۷۵). بنابراین با توجه به مطالب فوق شاخص‌های کلی سرمایه انسانی را به‌طور خلاصه به‌صورت زیر می‌توان دسته‌بندی نمود:

شکل (۱): شاخص‌های سرمایه انسانی

منبع: یافته‌های تحقیق

۳-۲. نتایج به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال

۳-۲-۱. مزیت رقابتی^۸

وانگ و احمد^۹ (۲۰۰۷)، هلفات و دیگران^{۱۰} (۲۰۰۷) و تید^{۱۱} (۲۰۰۶) معتقدند: مزیت رقابتی به طور فزاینده به دارایی‌های استراتژیک، مانند دانش و مجموعه‌ای از قابلیت‌های پویا متکی است (Claver-Cortés, Zaragoza-Sáez, Molina-Manchón, & Úbeda- (García, 2015, p. 199).

نینگوری و دیگران^{۱۲} (۲۰۱۲) معتقدند از دیدگاه دانش، سرمایه انسانی به یک منبع کلیدی برای سازمان تبدیل شده است تا به مزیت رقابتی استراتژیک دست یابد، زیرا تقلید از آن دشوار است. این بیانیه توسط میجیرینک و همکاران^{۱۳} (۲۰۱۳) تأیید شده است و اثبات می‌کند که سطوح بالاتر سرمایه انسانی منجر به سطوح بالاتر مزیت رقابتی پایدار می‌شود (Vidotto, Ferenhof, Selig & Bastos, 2017, p. 321).

آلوارز و بوسینیتز^{۱۴} (۲۰۰۱) معتقدند اگر به‌غیر از وجود خود انسان، سرمایه انسانی، یعنی مهارت‌ها، دانش و به‌طور کلی شایستگی‌های منابع انسانی یک شرکت در تشخیص، ارزیابی و استخراج فرصت‌های محیطی، بهتر از دیگران عمل کند، منبعی از مزیت رقابتی برای شرکت خواهد بود (به نقل از طالبی و دهقان نجم‌آبادی، ۱۳۹۲، ص. ۸۸).

لوتز و گرین^{۱۵} (۱۹۸۳) معتقدند در نظریه چرخه کالا سرمایه انسانی در مرحله خلق کالا مهم و حیاتی است، بنابراین کشورهای که به نیروی کار فنی و تحصیل‌کرده دسترسی دارند نسبت به کشورهای در حال توسعه متکی به منابع طبیعی محدود، دارای مزیت رقابتی در تولید و صادرات کالاهای جدید هستند. بعد از رسیدن کالا به مرحله بلوغ و گسترش بازار کالا، بنگاه نوآور برای اینکه مزیت رقابتی را از دست ندهد، به کمک نیروی کار ماهر و تحصیل‌کرده (سرمایه انسانی) خود به خلق ایده‌ها و کالاهای جدید با فن‌آوری‌های برتر روی می‌آورد (به نقل از: پورعبادالهان کویچ، اصغرپور، فلاحی و عبدی، ۱۳۹۱، ص. ۱۹۵).

۲-۳-۲. رشد اقتصادی و تولید ثروت

از لحاظ تئوری، توسعه مالی به اندازه سرمایه انسانی اهمیت دارد و هر دو به رشد اقتصادی کمک زیادی می‌کند. سرمایه فیزیکی همراه با سرمایه انسانی فقیر ممکن است رشد اقتصادی پایین ایجاد کند (Madhu Sehrawat, Giri, 2017, p. 338).

داوینی^{۱۶} (۱۹۹۰) معتقد است انباشت سرمایه انسانی عامل تعیین‌کننده در تعیین رشد است و تحرک چنین سرمایه‌ای بین مناطق می‌تواند منجر به انباشت سرمایه انسانی و توسعه اقتصادی مناطق مختلف شود. در واقع انباشت سرمایه انسانی می‌تواند نقش اساسی در معکوس کردن روند کاهش تجارت ایفا کند (Santana Moreira Pais, Bornacki de Mattos, Camargos Teixeira, 2018, p. 1159).

۲-۳-۳. نوآوری

لوپز و کوآرتاس^{۱۷} (۲۰۱۰) معتقدند سرمایه انسانی اجازه می‌دهد تا کارکنان به‌عنوان منبعی برای نوآوری و توسعه در سازمان مطرح باشند (به نقل از غیثی ندوشن و امین‌الرعایا، ۱۳۹۵، ص. ۱۸۸). به گفته سیرامانیام و یوندت^{۱۸} (۲۰۰۵)، سرمایه انسانی به‌طور مثبت بر توانایی نوآوری سازمان تأثیر می‌گذارد (Vidotto, Ferenhof, Selig & Bastos, 2017, p. 317).

آلیکان و دیگران^{۱۹} (۲۰۱۰) معتقدند سازمان‌هایی که از سرمایه انسانی بالایی برخوردارند، نوآورانه‌تر عمل کرده و مشکلات مشتریان را با سرعت بیشتری حل می‌کنند (به نقل از حسین‌پور و عبداللهی، ۱۳۹۳، ص. ۱۱۲).

۲-۳-۴. کارآفرینی

سرمایه انسانی مجموعه‌ای از دانش و مهارت‌های برگرفته از آموزش و تجربه را نشان می‌دهد، که کارآفرین صاحب آن است و می‌تواند در زمینه تلاش‌های خاص به‌کاربرده شود (Dimov, 2017, p. 223). مارول و دیگران^{۲۰} (۲۰۱۴) و اوانگر و دیگران^{۲۱} (۲۰۱۱) معتقدند اعتماد به نفس کارآفرینی نشان‌دهنده بازده سرمایه انسانی است و ممکن است در افراد دارای ورودی‌های سرمایه انسانی مشابه متفاوت باشد (Chandra Bayon, Lafuente & Vaillant, 2016, p. 1616).

۲-۳-۵. افزایش عملکرد سازمان

فوس^{۲۲} (۱۹۹۳) و هودسن^{۲۳} (۱۹۹۸) معتقدند سرمایه انسانی به عنوان یک عامل مهم در استراتژی و عملکرد سازمانی شناخته شده است (Uzuegbunam, Pittaway & Jason, Jolley, 2017, p. 362).
دونگ، وونگ و وفو^{۲۴} (۲۰۱۱) معتقدند افراد در واقع سرمایه های انسانی با ارزش هستند و کیفیت های متفاوتی دارند و این کیفیت ها سبب می شوند تا عملکرد سازمان افزایش یابد (به نقل از طالبی و دهقان نجم آبادی، ۱۳۹۲، ص. ۸۶).

۲-۳-۶. شناسایی فرصت ها

گفتمان غالب در کارآفرینی حول فرصت ها می چرخد. در وضعیت ثابت این گفتمان نشان می دهد که افراد با سرمایه انسانی بالا هنگام شناسایی فرصت ها، از فرصت ها استفاده می کنند (Chandra Bayon, Lafuente & Vaillant, 2016, p. 1625).
اکباساران، وستهد و رایت^{۲۵} (۲۰۰۹) معتقدند کارآفرینانی که سطح سرمایه انسانی بالایی دارند (عام یا خاص) فرصت های کسب و کار بیشتری را در یک دوره زمانی شناسایی می کنند (به نقل از طالبی و دهقان نجم آبادی، ۱۳۹۲، ص. ۸۸). مطالعه کوالینجر^{۲۶} (۲۰۰۸) نقش مثبت قابل توجهی را نشان داد که ورودی های سرمایه انسانی مانند آموزش، تجربه بازار کار و نیز اعتماد به نفس کارآفرینی در تأثیرگذاری بر برخی افراد برای انتخاب فرصت های خلاقانه تر نقش دارند (Chandra Bayon, Lafuente & Vaillant, 2016, p. 1616).

۲-۳-۷. ارتقا سطح کیفیت کالاها و خدمات

برخی از پژوهشگران اقتصادی معتقدند پویایی هر اقتصادی براساس سطح کیفیت کالاها و خدمات تولیدی آن سنجش می شود و کیفیت کالاها و خدمات بستگی به نوآوری، خلاقیت و بهره وری نیروی کار و سازماندهی عوامل تولید دارد (باصری، عباسی و نوری بیدهندی، ۱۳۸۹، ص. ۵۰).

۲-۳-۸. کاهش هزینه و افزایش صرفه‌جویی

دی گوریو^{۲۷} (۱۹۹۲) معتقد است سطح پایین سرمایه انسانی صرفه‌جویی‌های کلی در اقتصاد را کاهش می‌دهد و اعتبار داخلی را به بخش خصوصی افزایش می‌دهد تا نیاز به توسعه آموزشی را تأمین کند (Madhu Sehrawat, Giri, 2017, p. 338).

۲-۳-۹. افزایش اشتغال

بهره‌گیری از سرمایه انسانی در تولید ملی افزایش اشتغال را در پی خواهد داشت؛ چراکه طبق قانون اوکان^{۲۸} رابطه مستقیمی بین افزایش تولید ملی و اشتغال، و یا رابطه معکوسی بین کاهش تولید ملی و بیکاری وجود دارد (روزبهان، ۱۳۷۲، ص. ۱۸).

۲-۳-۱۰. خودکفایی

یکی از تأثیرهای مهم کار و تولید، خودکفایی و بی‌نیازی مسلمین از دیگران است. اهمیت و تشویق قرآن به کار و تولید نیز ریشه در این امر مهم دارد؛ زیرا خداوند بی‌نیاز است و خواستار بی‌نیازی مسلمانان در همه جوانب از جمله جنبه اقتصادی است (میرجلیلی و یوسفی، ۱۳۹۳، ص. ۱۱۷)، بنابراین بهره‌گیری از سرمایه انسانی کشور را به خودکفایی می‌رساند.

۲-۳-۱۱. ناکامی دشمنان

با بهره‌گیری از سرمایه انسانی تولید ملی که یکی از بهترین راه‌های موجود است، می‌توان امید دشمنان را تبدیل به یأس و ناامیدی کرد (فرهی بوزنجانی و ممبینی، ۱۳۹۱، ص. ۲۰).

۲-۳-۱۲. امنیت و نفوذ در مجامع بین‌المللی

رشد توان تولیدی یک کشور در سرآمدی اقتصادی و در نفوذش در مجامع بین‌المللی و مصونیت آن در امنیت تأثیری بسزا دارد. اقتصادی که بنیه تولیدی ضعیف و وابستگی‌های راهبردی داشته باشد، توان پایداری بر موضع عزت و مستقل خود ندارد و به‌زودی در برابر فشارهای خارجی تسلیم خواهد شد (فرهی بوزنجانی و ممبینی، ۱۳۹۱، ص. ۲۹). از این‌رو با به‌کارگیری سرمایه انسانی نفوذ کشور در مجامع بین‌المللی نیز افزایش خواهد یافت.

۳. روش تحقیق

روش به‌کاررفته در این پژوهش تحلیل مضمون است که از انواع تحلیل محتوا به شیوه کیفی به‌شمار می‌رود. از تحلیل مضمون می‌توان به‌خوبی برای شناخت الگوهای موجود در داده‌های کیفی استفاده کرد. تحلیل قالب مضامین و تحلیل شبکه مضامین نیز از ابزارهایی هستند که معمولاً در تحلیل مضمون به‌کاررفته می‌روند. قالب مضامین، فهرستی از مضامین را به‌صورت سلسله مراتبی نشان می‌دهد. شبکه مضامین نیز ارتباط میان مضامین را در نگاره‌هایی شبیه تارنما نشان می‌دهد (عابدی‌جعفری، تسلیمی، فقیهی و شیخ‌زاده، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۱).

دسته‌بندی که در اولین اثر مکتوب درباره روش تحلیل محتوا ارائه‌شده نشان می‌دهد که از همان ابتدا هدف از تحلیل محتوا تنها توصیف صرف ویژگی‌های متن نبوده، بلکه مهم‌تر از آن، نتیجه‌گیری و استنباط از محتوا موردنظر اندیشمندان نیز بوده است (عادل‌مهربان، ۱۳۹۴، ص. ۱۶). بنابراین با توجه به اینکه هدف اصلی این پژوهش، اکتشاف و نتیجه‌گیری و استنباط از بیانات مقام معظم رهبری می‌باشد، بنابراین استراتژی بررسی و تحقیق مناسب برای این پژوهش، یکی از شیوه‌های تحلیل محتوا یعنی تحلیل مضمون است.

در تحقیق حاضر محیط پژوهش^{۲۹} شامل کلیه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص تولید و اشتغال در فاصله سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۹۷ می‌باشد که از وبگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای استخراج شد. البته محققین از نرم‌افزار حدیث ولایت^{۳۰} نیز در این راستا بهره برده‌اند، اما به دلیل اینکه آخرین نسخه این نرم‌افزار بیانات را تا سال ۱۳۹۴ جمع‌آوری نموده کلیه نمونه‌ها و نمونه‌های جدیدتر در وبگاه یافت شد. با جستجوهای صورت گرفته در بیانات مقام معظم رهبری و با توجه به نام‌گذاری سال‌ها توسط ایشان، این نتیجه حاصل شد که بیشترین تأکید ایشان بر تولید و اشتغال و به‌کارگیری سرمایه انسانی در این بازه زمانی صورت گرفته است و تا قبل از این زمان تأکید ایشان بر این مؤلفه‌ها بسیار انگشت‌شمار و کم بوده است. که به‌طور بارزتری سال‌های بعد از ۱۳۷۸ آورده شده است. تعداد این بیانات ۴۱۴ می‌باشد که با جستجوی کلیدواژه‌های «اقتصاد مقاومتی» و «تولید و اشتغال» در بازه سال‌های مذکور تعیین شد. کلیدواژه‌های تولید و

اشتغال، نیروی کار، کارگر، توسعه، کار و... با توجه به عنوان پژوهش انتخاب شدند و از آنجا که تولید و اشتغال طبق بیانات مقام معظم رهبری از مصادیق اقتصاد مقاومتی می‌باشد کلیدواژه اقتصاد مقاومتی نیز به کلیدواژه‌های فوق افزوده شد. نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع اطلاعات یعنی تکراری بودن عبارات ادامه یافت.

نرم‌افزاری که جهت تحلیل محتوا در این پژوهش به کار رفته، نرم‌افزار MAXQDA12 است، چراکه طبق نظر متخصصان علاوه بر وجود منوی کارآمد در این نرم‌افزار، کدگذاری در آن نسبت به سایر نرم‌افزارها سهل‌تر است. تحلیل داده‌ها طی مراحل زیر صورت گرفته و جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها (کدگذاری توسط نرم‌افزار) به صورت هم‌زمان انجام شده است:

۱) ابتدا بیانات مرتبط با به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال استخراج و متن نوشتاری بیانات مرور شد.

۲) کدگذاری فرآیندی است که طی آن متن تحقیق بازبینی، بازشنوی یا خوانده می‌شود و عدد (کد) هر طبقه با توجه به دستورالعمل کدگذاری، در برگه وارد می‌گردد (عادل‌مهربان، ۱۳۹۴، ص. ۷۸). مراحل کدگذاری در این پژوهش به این صورت انجام شد که ابتدا کلیه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص تولید و اشتغال مطالعه گردید و مجموعه‌ای از بیانات در خصوص به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال جمع‌آوری شد.

بنابراین ابتدا جملات اولیه استخراج شد که از ۴۱۴ عدد ۶ مورد از آنها به‌عنوان نمونه در جدول (۱) ذکر شده است.

در مرحله بعد، بیانات استخراج‌شده توسط نرم‌افزار در زیرکدهای فرعی (نشان‌ها) قرار گرفتند. پس از کدگذاری با اساتید و خبرگان مباحثه صورت گرفت و نظرات ایشان اعمال گردید.

جدول (۱): بیانات جمع آوری شده مقام معظم رهبری در خصوص تولید و اشتغال

ردیف	جملات استخراج شده
۱	در نظام اسلامی، کارآفرین و بنگاه کارآفرینی دو بازوی لازم و ضروری هستند.
۲	اقتصاد دانش بنیان که راه پیشرفت کشور است، متکی به عنصر انسانی باسواد و مبتکر است و باید مشخص شود که در هر یک از شاخه‌های اقتصادی و فنی، چه تعدادی از جوانان و نیروهای بااستعداد و دارای ابتکار و انگیزه وجود دارند.
۳	آن‌طور که من گزارش دارم، خارجی‌ها دارند استعدادهای موجود کشور ما را رصد می‌کنند؛ هرجایی که به دردشان می‌خورد، می‌آیند سرمایه‌گذاری می‌کنند و می‌برند.
۴	یکی از توقعات این است که جوان‌های عزیز ما واقعاً دنبال کار باشند و بی‌حالی و بی‌مسئولیتی وجود نداشته باشد.
۵	منظور از منع واردات، واردات کالاهایی نیست که در داخل به‌قدر کافی تولید نمی‌شوند یا واردات آنها می‌تواند برای تولید داخل الگو قرار گیرد، بلکه آن وارداتی باید متوقف شود که کارخانه داخلی و تولید را تعطیل می‌کند.
۶	در خصوص برجسته کردن تولید ملی، مسأله کیفیت خیلی مهم است؛ که مدیریت‌های تولیدی و کارگرهای عزیز باید به این مسأله توجه کنند.

منبع: وبگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

۳) کدها در دسته‌های کلی‌تر قرار گرفتند و کدهای مشابه ادغام شدند؛ بدین صورت که در این قسمت نشانه‌های «بهره‌گیری از نخبگان» و «بهره‌گیری از مخترعان» ادغام شده و در یک نشانه با عنوان «بهره‌گیری از نخبگان فکری» قرار گرفتند. همچنین نشانه‌های «بهره‌گیری از جوانان جویای کار» و «بهره‌گیری از افراد تحصیل کرده» نیز ادغام شدند و در یک نشانه با عنوان «بهره‌گیری از جوانان تحصیل کرده» قرار گرفتند. نشانه‌های «ایجاد امنیت شغلی برای کارگران» و «برخورداری و بهره‌مندی قشر کارگر» نیز ادغام شدند و در یک نشانه با عنوان «حل مشکلات کارگران» قرار گرفتند. نشانه‌های «ارزش کار در اسلام» و «فرهنگ‌سازی برای جویای کاربودن» نیز ادغام شدند و در یک نشانه با عنوان «فرهنگ‌سازی علاقه به کار» قرار گرفتند و در آخر نشانه‌های «جلوگیری از واردات» و «برخورد با قاچاق کالا» نیز ادغام شدند و در یک نشانه با عنوان «جلوگیری از واردات و قاچاق» قرار گرفتند.

(۴) در این قسمت با توجه به تعداد زیاد نشانه‌ها، در گروه‌های عمده‌تر با عنوان مفهوم قرار داده شدند. بدین صورت که نشانه‌های «اهمیت تولید دانش بنیان» و «استفاده از منابع» در مفهوم «اهمیت دانش نیروی انسانی» و نشانه‌های «جایگاه رفیع کارگر» و «ارزش کارآفرین» در مفهوم «اهمیت نیروی کار» قرار گرفتند. همچنین نشانه‌های «بهره‌گیری از نخبگان فکری»، «ارتباط صنعت و دانشگاه»، «استفاده از شرکت‌های دانش بنیان»، «بهره‌گیری از جوانان تحصیل کرده» و «بهره‌گیری از مدیریت‌های علمی» در مفهوم «بهره‌مندی از دانش‌ها»، «نشانه‌های حل مشکلات کارگران»، «تسهیل شرایط اشتغال» و «فرهنگ‌سازی علاقه به کار» در مفهوم «ایجاد علاقه به کار»، «نشانه‌های توانمندسازی بخش خصوصی»، «فعال‌سازی واحدهای تولیدی کوچک»، «قوام بخشیدن به تولید ملی»، «جلوگیری از واردات و قاچاق»، «حمایت دولت از تولید ملی» و «حمایت از تولید ملی توسط مردم» در مقوله «رونق تولیدات»، نشانه‌های «توسعه مهارت‌ها»، «تشویق کارآفرینان» و «استفاده از نوآوری افراد» در مفهوم «بهره‌مندی از ابتکارات»، نشانه‌های «تولید ثروت»، «افزایش صادرات غیرنفتی»، «رشد اقتصادی» در مفهوم «پیشرفت اقتصادی»، نشانه‌های «افزایش تولیدات صنعتی» و «افزایش کیفیت تولیدات» در مفهوم «پیشرفت در صنعت»، «نشانه‌های کاهش بیکاری» و «جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی» در مفهوم «اشتغال‌زایی» قرار داده شدند.

(۵) در این مرحله مفاهیم در گروه‌های عمده‌تر با عنوان مقوله قرار گرفتند. سه مقوله اصلی شامل «اهمیت به‌کارگیری نیروی انسانی در تولید و اشتغال»؛ «شیوه به‌کارگیری نیروی انسانی در تولید و اشتغال»؛ «نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال» مطرح شد. مفاهیم «اهمیت دانش نیروی انسانی» و مفاهیم «اهمیت نیروی کار» در مقوله «اهمیت به‌کارگیری نیروی انسانی در تولید و اشتغال»، مفاهیم «بهره‌مندی از دانش‌ها»، «ایجاد علاقه به کار»، «رونق تولیدات» و «بهره‌مندی از ابتکارات» در مقوله «شیوه به‌کارگیری نیروی انسانی در تولید و اشتغال» و در نهایت مفاهیم «پیشرفت اقتصادی»؛ «پیشرفت در صنعت» و «اشتغال‌زایی» در مقوله «نتایج به‌کارگیری نیروی انسانی در تولید و اشتغال» قرار داده شد.

به طور کلی مراحل فوق در ۵ مرتبه صورت گرفت تا نهایتاً مقوله‌ها، مفاهیم و نشانه‌های فعلی به دست آمد. در اولین مرتبه ۱۳۰۲ کد، ۵۲ نشانه و ۶ مفهوم استخراج شد، اما چون کدگذاری انجام شده به دلیل در نظر گرفتن مطالب بیش از حد و غیر مرتبط به تأیید اساتید و خبرگان نرسید، برای مرتبه دوم کدگذاری نیز صورت گرفت. در مرتبه دوم تعداد کد به ۲۱۰ عدد، ۳۷ نشانه و ۳ مفهوم اصلی رسید. مجدداً کدگذاری انجام شده به علت صرف نظر از بعضی از نکات کلیدی به تأیید خبرگان نرسید. برای بار سوم مراحل کدگذاری تکرار شد. در این مرحله تعداد کدها ۴۸۱ عدد و تعداد نشانه‌ها و مفاهیم به ترتیب ۲۷ و ۳ شد. در این کدگذاری اشکال مطرح شده توسط خبرگان تعداد نشانه‌های زیاد و مقوله‌ها کم بود. بنابراین نظر خبرگان بر این بود که مجدداً کدگذاری انجام شود و مفاهیم حاصل در سه مقوله اصلی جای داده شود. بنابراین پژوهشگر برای مرتبه چهارم مجدداً مراحل کدگذاری را انجام داد. در این مرحله که طبق نظر خبرگان تعدادی از کدها به دلیل عدم اهمیت حذف شده بود نهایتاً تعداد کدها به ۴۳۵ و تعداد نشانه‌ها و مفاهیم به ترتیب به ۲۸ و ۹ رسید و ۳ مقوله اصلی نیز ایجاد شد. این بار مراحل کدگذاری و کدگذاری حاصل به تأیید خبرگان رسید، اما پژوهشگر برای اثبات بالابودن پایایی مجدداً کدگذاری را انجام داد که این بار پس از انجام کدگذاری در محیط ورد و اکسل بازبینی‌های مجددی صورت گرفت و نظرات اساتید و خبرگان مجدداً اعمال شد که در نهایت تنها تعداد این کدها تغییر کرد که به ۴۲۱ عدد رسید.

وقتی محققان کمی از روایی و پایایی تحقیق صحبت می‌کنند اغلب به تحقیقی اشاره دارند که از اعتبار برخوردار است، در حالی که اعتبار تحقیق کیفی به میزان توانایی و تلاش محقق بستگی دارد (خسروی، ۱۳۸۷، ص. ۱۷۷).

دنزین و لینکن^{۳۱} (۲۰۰۵) چهار معیار برای ارزیابی کارهای تحقیقاتی تفسیری پیشنهاد کرده‌اند: اعتبار محتوا^{۳۲}، انتقال پذیری^{۳۳}، قابلیت اطمینان^{۳۴}، تأیید پذیری^{۳۵} (عادل مهربان، ۱۳۹۴، ص. ۱۲۶) که توضیح مربوطه به شرح زیر است:

۱. اعتبار محتوا: در پژوهش حاضر باصرف زمان و درگیری طولانی مدت در سراسر پژوهش؛ مطالعه دقیق و باظرافت و مستمر بیانات مقام معظم رهبری؛ بررسی مداوم کدها در محیط ورد و اکسل و بررسی و بازبینی مقوله‌های به دست آمده توسط دو نفر از اساتید و خبرگان و اعمال نظرات ایشان (در خصوص کدگذاری مطالب کلیدی و مرتبط با بحث؛ تعداد کدهای حاصل؛ تعداد و عنوان‌های نشانه‌ها و مفاهیم و مقوله‌ها اصلی) اعتبار پژوهش به صورت قابل قبولی افزایش داده شده است.
۲. قابلیت اطمینان: در این پژوهش تلاش شد با استفاده از دستورالعمل کدگذاری و همچنین استفاده از نظرات دو فرد مطلع در زمینه کدگذاری داده‌ها به افزایش قابلیت اعتماد کمک نماید. به بیان دقیق‌تر پس از چندین مرتبه رفت و برگشت مداوم محقق در مسیر پژوهش و بررسی مجدد شبکه مضامین، برای اطمینان از صحت کدگذاری و نام‌گذاری مضمون‌ها، یافته‌ها توسط یک نفر از خبرگان حوزه اندیشه رهبر معظم انقلاب و یک نفر از متخصصان عرصه تولید، اشتغال و سرمایه انسانی تأیید شد و تغییرات مورد نظر آنان نیز اعمال گشت. این تبادل نظرها در خصوص کدگذاری‌های انجام شده و مفاهیم مستخرج و مقولات تشکیل شده به منظور افزایش حداکثری قابلیت اطمینان بوده است.
۳. قابلیت انتقال: در پژوهش حاضر سعی شد مراحل اجرای پژوهش به وضوح بیان شود تا روند پژوهش قابل پیگیری باشد. ارائه بخشی از یافته‌ها طی جلسات متعدد با اساتید و خبرگان سبب شد تا متخصصین نظرات ارزشمند خود را پیرامون روند جمع‌آوری و نمونه‌گیری بیانات و کدگذاری‌های اولیه و نهایی ارائه دهند و بنابراین نظرات این متخصصان بر صحت داده‌ها به طور قابل قبولی افزود.
۴. تأییدپذیری: در این پژوهش تلاش شد تا در تمام مراحل جمع‌آوری و کدگذاری و تحلیل داده‌ها از سوگرایی اجتناب کند. برای اطمینان از محقق شدن این امر، بخشی از بیانات انتخاب شده به عنوان نمونه کوچکی به همراه کدگذاری

انجام شده در اختیار یکی از خبرگان پژوهش کیفی گذاشته شد تا صحت کدگذاری توسط ایشان تایید گردد.

۴. نتایج پژوهش

۴-۱. جدول مؤلفه‌ها

با استخراج مؤلفه‌ها از بیانات مقام معظم رهبری در نهایت جدول (۲) استخراج شد.

جدول (۲): مؤلفه‌های استخراج شده از بیانات مقام معظم رهبری

کد اصلی (مقوله)	کد فرعی (مفهوم)	زیر کد فرعی (نشانه)
اهمیت به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال	اهمیت دانش نیروی انسانی	اهمیت تولید محصولات دانش‌بنیان
		استفاده از منابع
	اهمیت نیروی کار	جایگاه رفیع کارگر
		ارزش کارآفرین
شیوه‌های به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال	بهره‌مندی از دانش‌ها	بهره‌گیری از نخبگان فکری
		ارتباط صنعت و دانشگاه
		استفاده از شرکت‌های دانش‌بنیان
		بهره‌گیری از جوانان تحصیل‌کرده
		بهره‌گیری از مدیریت‌های علمی
	ایجاد علاقه به کار	حل مشکلات کارگران
		تسهیل شرایط اشتغال
		فرهنگ‌سازی علاقه به کار
	رونق تولیدات	توانمندسازی بخش خصوصی

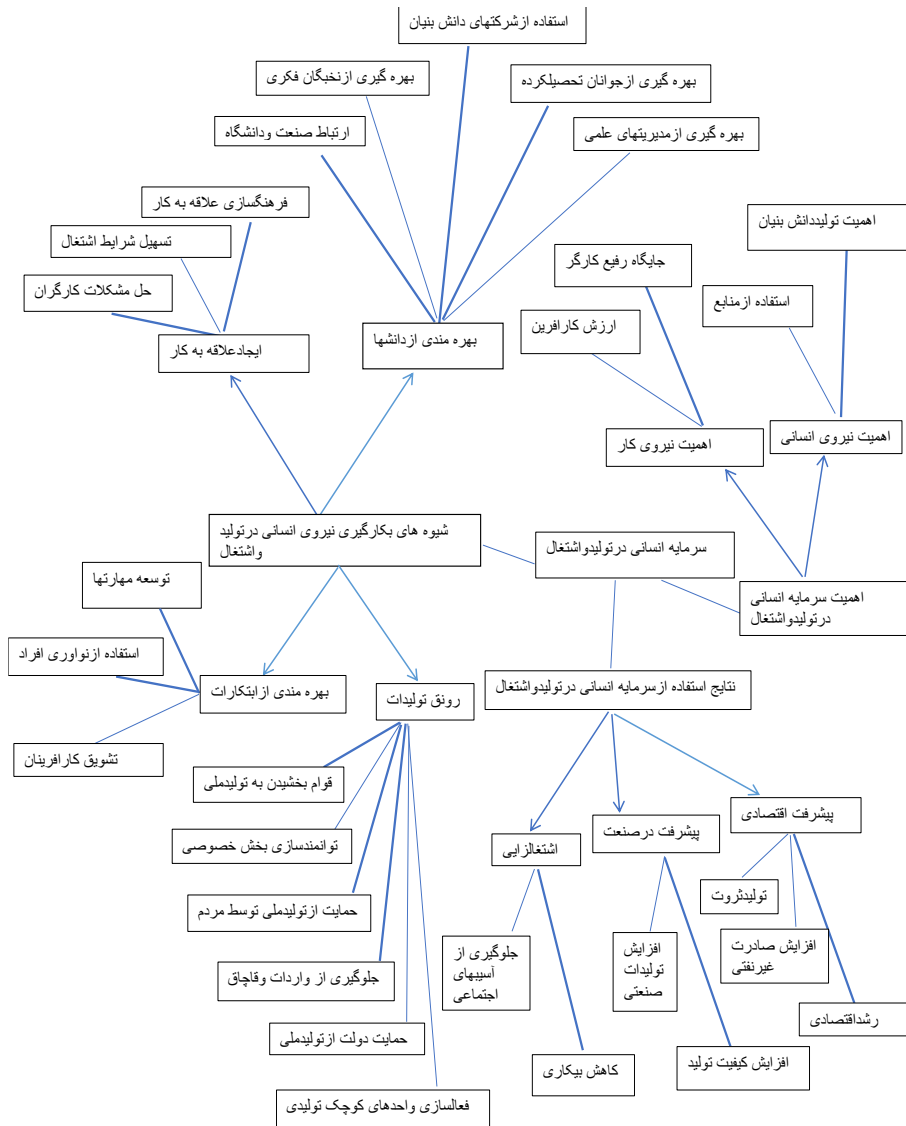
کد اصلی (مقوله)	کد فرعی (مفهوم)	زیر کد فرعی (نشانه)
		فعال‌سازی واحدهای کوچک تولیدی
		قوام بخشیدن به تولید ملی
		جلوگیری از واردات و قاچاق
		حمایت دولت از تولید ملی
		حمایت از تولید ملی توسط مردم
	بهره‌مندی از ابتکارات	توسعه مهارت‌ها
		تشویق کارآفرینان
		استفاده از نوآوری افراد
	نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال	پیشرفت اقتصادی
افزایش صادرات غیرنفتی		
رشد اقتصادی		
پیشرفت در صنعت		افزایش تولیدات صنعتی
		افزایش کیفیت تولیدات
اشتغال‌زایی		جلوگیری از آسیب‌های اجتماعی
		کاهش بیکاری

منبع: وبگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

۲-۴. شبکه مضامین^{۳۶}

با توجه به شکل (۲) بر اساس خروجی به‌دست‌آمده از نرم‌افزار در شبکه مضامین پژوهش سه عدد مضامین فراگیر شامل اهمیت به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دیدگاه مقام معظم رهبری؛ شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دیدگاه مقام معظم رهبری و نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دیدگاه مقام

معظم رهبری، وجود دارد. لازم به ذکر است ضخامت خطوط موجود در شبکه مضامین میزان اهمیت هر یک از نشانه‌ها را بیان می‌کند.

شکل (۲): شبکه مضامین مؤلفه‌های استخراج شده بیانات مقام معظم رهبری

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به مؤلفه‌های استخراج‌شده شکل (۳) طراحی گردید.

شکل (۳): مدل جایگاه سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دیدگاه مقام معظم رهبری

منبع: یافته‌های تحقیق

۵. بحث در نتایج

سؤال پژوهش: به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از دیدگاه مقام معظم رهبری چه جایگاهی دارد؟

مقام معظم رهبری همواره بر به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال تأکید ویژه داشته‌اند. بیانات ایشان در کل شامل سه بخش «اهمیت به کارگیری سرمایه انسانی در

تولید و اشتغال»، «شیوه به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال» و «نتایج به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال» است. لازم به ذکر است در مقوله اهمیت به کارگیری سرمایه انسانی در تولید اشتغال، اهمیت دانش نیروی انسانی و اهمیت نیروی کار نیز مطرح نموده‌اند. ایشان در زمینه اهمیت به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال بر اهمیت دانش سرمایه انسانی در تولیدات دانش بنیان و اهمیت دانش سرمایه انسانی در نحوه استفاده از منابع و اهمیت کارگران و ارزش کارآفرینان به عنوان نیروی کار تأکید کرده‌اند. در خصوص شرکت‌های دانش بنیان می‌توان گفت قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش بنیان؛ این شرکت‌ها را مؤسسات تعاونی یا خصوصی معرفی می‌کند که به منظور هم‌افزایی علم و ثروت؛ توسعه اقتصاد دانش محور؛ تحقق اهداف علمی و اقتصادی (شامل گسترش و کاربرد اختراع و نوآوری) و تجاری‌سازی نتایج تحقیق و توسعه (شامل طراحی و تولید کالا و خدمات) در حوزه فناوری‌های برتر و با ارزش افزوده فراوان تأسیس شده‌اند (خویشتن‌دار و دانش‌شکیب، ۱۳۹۸، صص. ۴۸-۴۹).

همچنین جهت بهره‌برداری از منابع نیز نکته اساسی آنجاست که بهره‌برداری از منابعی نظیر نفت و گاز توسط دانش نیروی انسانی مسلماً از مهم‌ترین نکات است که لازم است به آن توجه ویژه شود، چراکه منابع دیر یا زود به اتمام خواهند رسید و لازم است توسط دانش نیروی انسانی روش‌های بهینه‌سازی آنها ایجاد شود.

برای تولید محصولات دانش بنیان و استفاده بهینه از منابع طبیعی کشور مسلماً سرمایه انسانی متخصص و دانشمند لازم است، چراکه مقام معظم رهبری معتقدند «ما اگر بخواهیم از این وضعیت نجات پیدا کنیم و بخواهیم به رشد اقتصادی حقیقی نائل شویم، راهش تکیه به علم است؛ این هم از راه تقویت همین شرکت‌های دانش بنیان، عملی است» (۱۳۹۱، ۵، ۸). همچنین ایشان در بیاناتشان (۱۳۹۱: ۱۲، ۲۱) بر این مطلب تأکید داشته‌اند که «استعداد انسانی باید پرورش پیدا کند تا استعدادهای طبیعی حقیقتاً در خدمت جامعه قرار گیرد».

همچنین جایگاه رفیع کارگر و ارزش کارآفرین در زیرمجموعه اهمیت نیروی کار قرار گرفتند. جایگاه رفیع کارگر از این منظر است که کارگران قشر عظیمی از جامعه را تشکیل می‌دهند؛ بنابراین باید به خواسته‌های آنها توجه اساسی شود. رضایت کارگران

سبب‌ساز کاهش مشکلات و افزایش کیفیت می‌شود. از طرف دیگر در دین اسلام و در سیره ائمه اطهار قشر کارگر به علت سختی کار به‌خصوص از نظر جسمی قشر کارگر دارای منزلت بالایی هستند. شایان‌ذکر است از نظر مقام معظم رهبری «کارگران ستون فقرات یک جامعه هستند که در صورت نبود و یا ضعف آنها، کشور فلج خواهد شد» (۱۳۹۲. ۲. ۷).

ادیب و مردان اربط (۱۳۹۳) معتقدند کارآفرینی می‌تواند فرصت‌های جدیدی برای کارآفرینان ایجاد کند، در نتیجه کارآفرینی یک فرآیند کاوش در فرصت‌های کسب‌وکار است (به نقل از خسروی‌پور، فرندپور و کوره‌پز، ۱۳۹۸، ص. ۲).
مقام معظم رهبری در بیانات خود کارآفرینان را مورد تمجید قرار داده (۱۳۸۹. ۶. ۱۶) تأکید کرده‌اند که «اگر کسی بتواند زمینه کار را فراهم بکند، یک عبادت انجام داده است».

در مقوله شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید اشتغال نیز مفاهیم بهره‌مندی از دانش‌ها، ایجاد علاقه به کار، رونق تولیدات و بهره‌مندی از ابتکارات قرار گرفت. بهره‌گیری از نخبگان فکری، ارتباط صنعت و دانشگاه، استفاده از شرکت‌های دانش‌بنیان، بهره‌گیری از جوانان تحصیل کرده و بهره‌گیری از مدیریت‌های علمی در مفهوم بهره‌مندی از دانش‌ها قرار داده شد.

در خصوص بهره‌گیری از نخبگان فکری، لازم به ذکر است که واژه «نخبه» از سوی بنیاد نخبگان تحت شرایط خاصی به افراد اطلاق می‌شود. در واقع، از افراد مرتبط با بنیاد به‌عنوان «سرآمدان و استعدادهای برتر» یاد می‌شود (به نقل از روحانی، کشاورزی و انبارلو، ۱۳۹۷، ص. ۷۴۶). بنابراین بهره‌مندی از آنها در حل مشکلات صنعت بسیار مؤثر خواهد بود. مقام معظم رهبری بر استفاده از نخبگان و جلوگیری از ایجاد ناامیدی و بی‌انگیزگی در آنها سفارش کرده‌اند و در بیاناتشان (۱۳۹۱. ۵. ۸) ذکر کرده‌اند که «دستگاه‌های ما ننشینند که مخترعان به آنها مراجعه کنند، کار بیفتد توی پیچ‌وخم‌های اداری و بوروکراسی و مشکلاتی که وجود دارد؛ اینها یقیناً شوق‌ها و استعدادها را تضعیف خواهد کرد» (۱۳۹۱. ۵. ۸).

در مورد ارتباط صنعت و دانشگاه نیز سالتر و بیرائل^{۳۷} (۲۰۰۹) معتقدند که دانش تولیدشده در دانشگاه حامی تواند یک مزیت رقابتی برای صنعت محسوب گردد. روتمن^{۳۸} (۲۰۰۵) و فرانک^{۳۹} (۲۰۰۷) نیز معتقدند دانشگاه می تواند از منابع مالی و تجهیزات صنایع بهره برد و دانشجویان می توانند با گذراندن دوره کارآموزی خود در صنایع محیط صنعت آشنا شده و با چالش های روزانه موجود روبه رو گردند (به نقل از فائض و شهابی، ۱۳۸۹، صص. ۹۸-۹۹). مقام معظم رهبری بر استفاده صنایع از فناوری های جدید و به روز دانشگاه ها همواره توصیه نموده اند، چراکه علاوه بر حل مشکلات صنایع از قبیل فرسودگی تجهیزات و ماشین آلات یا به کارگیری روش های قدیمی و کاهش کیفیت و کمیت محصولات تولیدی، موجب به کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال می شود. مقام ایشان در بیاناتشان (۱۳۹۳. ۲. ۱۰) تأکید کرده اند که «تأکید بر تحقیق و توسعه در مجموعه های تولیدی - اقتصادی و مرتبط کردن ظرفیت های بخش های مختلف کشور از جمله واحدهای صنعتی و دانشگاهی، بسیار ضروری است».

همچنین جهت استفاده از شرکت های دانش بنیان لازم است که شرکت های دانش بنیان و محصولات تولیدی آنها مورد حمایت قرار بگیرند و از دانش و ایده آنها در سایر بخش ها استفاده شود. مقام معظم رهبری در این زمینه تأکید کرده اند که «کاری کنیم که بخش خصوصی در زمینه شرکت های دانش بنیان بتواند به معنای واقعی کلمه روی پای خودش بایستد و رشد کند» (۱۳۹۱. ۵. ۸).

برای تحقق بهره گیری از جوانان تحصیل کرده لازم است که افراد تحصیل کرده در بخش صنعت به کار گرفته شوند، چراکه افراد تحصیل کرده اغلب در طول دوره تحصیل در زمینه توسعه صنعت و به کارگیری تجهیزات مطالعه کرده اند و در این زمینه از دانش و آگاهی خوبی برخوردارند. مقام معظم رهبری در بیاناتشان (۱۳۹۶. ۱. ۱) تأکید کرده اند که «ما ده میلیون تحصیل کرده دانشگاهی داریم، نزدیک به پنج میلیون دانشجو داریم؛ اینها ثروت است برای کشور».

در زمینه بهره گیری از مدیریت های علمی نیز مقام معظم رهبری بر استفاده از مدیریت های قوی و کارآمد و علمی به ویژه در بخش های تولیدی تأکید داشته اند. مقام

معظم رهبری عنوان کرده‌اند که «نیاز ما اقتصاد قوی، تولید قوی، همراه با مدیریت قوی است؛ نیازمان این است» (۱۳۹۶. ۱. ۱).

شایان ذکر است در مفهوم ایجاد علاقه به کار نیز نشانه‌های حل مشکلات کارگران، تسهیل شرایط اشتغال و فرهنگ‌سازی علاقه به کار نیز مطرح شدند.

وجود مشکلات جامعه کارگری، بر دیگر بخش‌های جامعه نیز اثر می‌گذرانند، چراکه درصد بالایی از جمعیت کشور به جامعه کارگری تعلق دارد و وجود هرگونه مشکلی در اشتغال و معیشت این قشر، اشتغال و معیشت جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

مقام معظم رهبری کارگران را از قشرهای مهم جامعه می‌دانند و همواره بر این نکته تأکید داشته‌اند که باید مشکلات از قبیل نداشتن امنیت شغلی یا عدم دریافت حقوق و مزایای کافی و به موقع برای این قشر برطرف گردد، چراکه این امر موجب ایجاد علاقه در آنها برای کار خواهد شد، که این امر نیز افزایش کیفیت کار و محصولات تولیدی را در پی خواهد داشت. ایشان در بیاناتشان (۱۳۹۲. ۲. ۷) توضیح داده‌اند که «اگر قشر کارگر از امید و رفاه و امنیت شغلی برخوردار باشد، حرکت کشور در مسیر پیشرفت سریع‌تر و آسان‌تر خواهد شد».

در خصوص تسهیل اشتغال نیز ذکر این نکته لازم است که با توجه به دیدگاه مقام معظم رهبری مسئولین نباید در شرایط ایجاد اشتغال سخت‌گیری کنند و اینکار دشوار تلقی شود، چراکه با مبالغ نسبتاً کم نیز می‌توان تولیدات را تا حدودی رونق داد و اشتغال ایجاد کرد. ایشان در این خصوص (۱۳۹۶. ۳. ۲۲) عنوان کرده‌اند که «برای ایجاد یک شغل مثلاً گاهی گفته می‌شود صد میلیون لازم است؛ خوب بله، بعضی از مشاغل هست که صد میلیون باید سرمایه‌گذاری بشود تا یک شغل به وجود بیاید، لکن خیلی از مشاغل هست که این‌جوری نیست».

در زمینه ایجاد علاقه به کار نیز لازم است اقدامات اساسی برای فرهنگ‌سازی در زمینه داشتن شغل و رونق تولیدات انجام شود، چراکه کار علاوه بر اینکه از نظر جامعه‌شناسان و روان‌شناسان دارای اهمیت اجتماعی است؛ برای کشور مزایای اقتصادی دارد از دیدگاه اسلام نیز بسیار مورد تأکید است. مقام معظم رهبری معتقد هستند که باید جوان و نیروی کار در جستجوی کار باشند و به آن علاقه نشان دهند و این امر جز با

فرهنگ‌سازی محقق نمی‌شود. ایشان بیان کرده‌اند که «یکی از توقعات این است که جوان‌های عزیز ما واقعاً دنبال کار باشند و بی‌حالی و بی‌مسئولیتی وجود نداشته باشد» (۱۳۹۶. ۱. ۱).

همچنین در مفهوم رونق تولیدات؛ نشانه‌های توانمندسازی بخش خصوصی، فعال‌سازی واحدهای کوچک تولیدی، قوام بخشی به تولید ملی، جلوگیری از واردات و قاچاق، حمایت دولت از تولید و حمایت از تولید ملی توسط مردم نیز گنجانده شد. در زمینه توانمندسازی بخش خصوصی نیز باید بخش خصوصی و تعاونی تقویت و حمایت شود تا بتواند به فعالیت بپردازد. مقام معظم رهبری همواره بر این نکته تأکید داشته‌اند که باید بخش خصوصی وارد عرصه شود و برای محقق شدن این امر حل مشکلات این بخش از قبیل مشکلات مالی لازم است. ایشان در بیاناتشان (۱۳۹۱. ۶. ۲) تأکید کرده‌اند که «در بعضی از موارد، من از خود مسئولین کشور می‌شنوم که بخش خصوصی به خاطر کم‌توانی‌اش جلو نمی‌آید. خوب، باید فکری بکنید برای اینکه به بخش خصوصی توان بخشی بشود».

همچنین برای فعال‌سازی واحدهای کوچک تولیدی لازم است واحد کوچک صنعتی که به علت فقدان سرمایه در گردش نمی‌تواند فعالیت کنند فعال شوند، چراکه این واحدها علاوه بر اینکه هزینه‌های اولیه نسبتاً کمتری دارند و اداره آنها نسبتاً آسان‌تر است، اما تعدد آنها بر افزایش تولید و اشتغال تأثیر ویژه‌ای دارد. مقام معظم رهبری در بیاناتشان (۱۳۹۵. ۱. ۱) این نکته را مطرح کرده‌اند که «آن چیزی که در جامعه اشتغال ایجاد می‌کند، تحرک ایجاد می‌کند و طبقات پایین را بهره‌مند می‌کند؛ همین صنایع کوچک و متوسط است که این‌ها را تقویت کنند و پیش ببرند».

در خصوص قوام بخشیدن به تولید ملی نیز باید گفت در تمام جوامع، تولید ملی از اهمیت خاصی برخوردار است و همه دولت‌ها سعی دارند تولید ملی خود را به دیگر کشورها عرضه کرده و در زمینه صادرات فعال باشند. مقام معظم رهبری معتقدند که همه -چه دولت و چه آحاد مردم- موظف‌اند دغدغه قوام‌بخشی به تولیدات ملی را داشته باشند. همچنین ایشان ذکر کرده‌اند که «آنچه بنده در مورد آینده به‌عنوان نقطه اولویت دار

و کلیدی به آن نگاه می‌کنم، عبارت است از تولید، تولید ملی و تولید داخلی» (۱۳۹۶).
۱. ۱.

مقام معظم رهبری جلوگیری از واردات و قاچاق را دارای اهمیت بسیار ویژه می‌دانند، زیرا در صورتی که از واردات بی‌رویه و قاچاق جلوگیری شود به جای خرید جنس وارداتی و قاچاق کالای ایرانی خرید می‌شود که این امر موجب تقویت تولید داخلی و افزایش اشتغال خواهد شد. مقام معظم رهبری در این زمینه (۱۳۹۶. ۱. ۱) فرموده‌اند «واردات کالاهایی که در داخل به قدر کافی تولید می‌شود، بایستی به صورت یک حرام شرعی و قانونی شناخته شود. آنچه در داخل تولید می‌شود، از خارج وارد نشود. اینکه ما نگاه کنیم ببینیم کالاهای مصرفی ما، از خوراک گرفته تا پوشاک، تا وسایل منزل، تا کیف و کفش بعضی از بانوان، تا وسایل مدرسه و دفتر و قلم و امثال اینها از خارج بیاید، این مایه شرمندگی است».

همچنین جهت حمایت دولت از تولید ملی، مقام معظم رهبری همواره بر این نکته تأکید داشته‌اند که حمایت دولت به عنوان بزرگ‌ترین مصرف‌کننده کالا از تولید ملی بسیار تأثیرگذار است، چراکه دولت ضمن اینکه می‌تواند سازمان‌ها و ارگان‌ها را موظف کند از تولید داخلی استفاده کنند، می‌تواند به عنوان الگو برای آحاد مردم قرار گیرد. مقام معظم رهبری معتقدند که «اقدام دولت برای وادار کردن دستگاه‌ها و بانک‌ها به حمایت از تولیدکنندگان و صنعت‌گران داخلی و حمایت بیشتر دولت از بخش کشاورزی بسیار ضروری است» (۱۳۹۰. ۷. ۱۳).

حمایت از تولید ملی توسط مردم نیز می‌تواند با مصرف کالاهای ایرانی توسط آحاد مردم انجام شود، که این امر علاوه بر ایجاد اشتغال بهبود اوضاع اقتصادی را نیز به دنبال دارد. مقام معظم رهبری به شدت با گرایش مردم به برندهای خارجی مخالف هستند و بر این عقیده‌اند که حتی اگر در زمینه‌ای کالای ایرانی فاقد کیفیت باشد با خرید آن یاری‌رسان آن بوده‌ایم که به مرور زمان کیفیت کالای نامبرده بهتر و بهتر شود. ایشان فرموده‌اند «آحاد مردم هم در مصرف تولید داخلی و تولید ملی، عزم راسخ خودشان را نشان بدهند» (۱۳۹۱. ۲. ۱۰).

در مفهوم بهره‌مندی از ابتکارات نیز نشانه‌های توسعه مهارت‌ها، تشویق کارآفرینان و استفاده از نوآوری افراد مطرح شد.

توسعه مهارت‌ها به این دلیل ضروری است که از دلایل بیکاری، نبود تناسب بین مهارت افراد و نیازهای موجود برای مهارت در جامعه است. تناسب بهتر مهارت نیروی کار و مشاغل، به نرخ بیکاری پایین‌تر، بهره‌وری بالاتر و همچنین رقابت‌پذیری بیشتر منجر می‌شود (مجیدی، ۱۳۹۶، ص. ۵۵). مقام معظم رهبری همواره یادآور شده‌اند که کشور علاوه بر علم و دانش به مهارت و پنجه کارآمد نیز نیاز دارد. ایشان در این زمینه (۱۳۸۹، ۶، ۱۶) ذکر کرده‌اند «این هنرستان‌های فنی و صنعتی، این دانشگاه‌های علمی - کاربردی، این فنی - حرفه‌ای‌ها، آموزشکده‌های فنی - حرفه‌ای باید توسعه پیدا کند». همچنین تشویق کارآفرینان یکی از نکات بسیار مهمی است که باید صورت پذیرد و روش دولت در جهت تکریم این افراد باشد.

بهره‌مندی از ابتکارات و خلاقیت و نوآوری افراد نیز به این دلیل راهگشاست که چه‌بسا این امر می‌تواند با ایجاد یک تغییر اساسی و حل مشکلات بزرگ همراه باشد. مقام معظم رهبری تشویق کارآفرینان و حمایت از ایده‌ها و پیشنهادات آنها را مهم دانسته و در بیاناتشان (۱۳۹۲، ۱۲، ۲۰) فرموده‌اند «باید موانع مزاحم برداشته شود تا فعالان اقتصادی، کارآفرینان، مبتکران و دانشمندان با آرامش به این میدان روی آورند و احساس کنند با موانع غیرمعقول روبرو نیستند».

همچنین در خصوص استفاده از نوآوری افراد مقام معظم رهبری همواره تأکید داشته‌اند که برای حل انواع مشکلات کشور باید به جوان‌ها مراجعه نمود، چراکه نوآوری آنها همیشه راهگشا خواهد بود. ایشان عنوان کرده‌اند که «اقتصاد کشور قوی بشود، جوان کشور بیکار نماند، ابتکارهای جوان‌ها روی زمین نماند» (۱۳۹۴، ۶، ۱۸).

مقوله نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال نیز شامل مفاهیم پیشرفت اقتصادی، پیشرفت در صنعت و اشتغال‌زایی می‌شود.

در زمینه پیشرفت اقتصادی تولید ثروت، افزایش صادرات غیرنفتی و رشد اقتصادی مطرح می‌شود. سرمایه‌گذاری در کارهای تولیدی و به‌کارگیری سرمایه انسانی سبب‌ساز تولید ثروت می‌شود که این ثروت تولیدشده هم عاید سرمایه‌گذار و هم افراد شاغل در

این بخش‌های تولیدی از این ثروت تولیدشده بهره‌مند می‌شوند. مقام معظم رهبری معتقد هستند وقتی سرمایه انسانی به‌کار گرفته شود با افزایش کمیت و کیفیت کالاهای تولیدی کشور به ثروت می‌رسد. ایشان ذکر کرده‌اند «اگر تولید باشد، صادرات هم جهش پیدا خواهد کرد و باز برای کشور ایجاد ثروت و تولید ثروت خواهد کرد» (۱۳۹۶. ۱. ۱).

همچنین افزایش صادرات غیرنفتی، عدم‌خام‌فروشی منابع و تولید و صادر نمودن فرآورده‌ها از عوامل پیشرفت اقتصادی است که با به‌کارگیری سرمایه انسانی محقق خواهد شد. تأکید مقام معظم رهبری بر این بوده است که به‌جای اینکه صادرات نفتی داشته باشیم فرآورده‌های تولیدی حاصل از آن را صادر کنیم. مقام معظم رهبری تأکید کرده‌اند که «انتظار این است که رشد صادرات غیرنفتی به‌گونه‌ای پیش‌رود که بخش صادرات بر واردات، غلبه پیدا کند» (۱۳۹۰. ۵. ۲۶).

رشد اقتصادی، سرعت افزایش یا کاهش تولید ناخالص داخلی و به‌تبع آن سرعت بهبود یا کاهش سطح رفاه و برخورداری مردم را نشان می‌دهد (ملکی، صامتی، سامتی و رنجبر، ۱۳۹۵، ص. ۱۷۴). مقام معظم رهبری متذکر شده‌اند که با استفاده از سرمایه‌های انسانی و کاهش هزینه‌های تولید و افزایش بهره‌وری رشد اقتصادی نیز محقق خواهد شد. همچنین ایشان فرموده‌اند «باید با استفاده از ظرفیت‌های فراوان داخلی، تولید را به حرکت درآورد تا رونق اقتصادی و افزایش صادرات غیرنفتی محقق شود» (۱۳۹۳. ۶. ۵). در زمینه پیشرفت در صنعت نیز با به‌کارگیری سرمایه انسانی علاوه‌بر آنکه کمیت تولیدات افزایش پیدا می‌کند کیفیت تولیدات نیز ارتقا می‌یابد. مقام معظم رهبری در این خصوص ذکر کرده‌اند «آن وقتی شما می‌توانید در بازار تبادل صنعتی حرفی برای گفتن داشته باشید که خودتان روی پای خودتان در زمینه صنعت بایستید» (۱۳۸۹. ۱. ۹). همچنین فرموده‌اند «باید همه‌کسانی که در عرصه‌های مختلف مشغول کار هستند، علاوه‌بر بالابردن کیفیت کار، حق آن کار را ادا و خود را وقف کار کنند» (۱۳۹۵. ۲. ۸). شایان‌ذکر است در مفهوم اشتغال‌زایی نیز کاهش بیکاری و کاهش آسیب‌های اجتماعی وجود دارد. اهمیت کاهش بیکاری در آن است که انسان‌ها سعی دارند نیازهای خود را ارضاء کنند، به همین دلیل اشتغال یکی از راه‌های اصلی رسیدن به این هدف است. همه انسان‌ها به‌طور غریزی از اینکه به‌طور مداوم بیکار باشند رنج می‌برند و آن را کسل‌کننده می‌دانند.

علاوه بر آن انسان با اشتغال می‌تواند نیازهای مادی و معنوی خود را ارضاء کند. مقام معظم رهبری در این زمینه تأکید کرده‌اند «بین اشتغال و تولید ملی ارتباط وجود دارد. اگر ما بخواهیم اشتغال در کشور به وجود بیاید، باید به تولید ملی -تولید به معنای عام کلمه، تولید صنعتی، تولید کشاورزی، تولید خدمات نیز اهمیت بدهیم؛ همه اینها بایستی مورد توجه قرار بگیرد و برای اینها برنامه‌ریزی شود» (۱۳۹۶. ۲. ۱۰).

مقام معظم رهبری معتقدند «افزایش بیکاری علاوه بر ایجاد مشکلات معیشتی سبب افزایش مشکلات اجتماعی نظیر فساد، تأخیر در ازدواج، اعتیاد، مشکلات خانوادگی و نارضایتی از نظام و دولت می‌شود. مقام معظم رهبری در این زمینه تأکید کرده‌اند «اگر اشتغال را مسئولین ما توانستند در داخل کشور به شکل مناسب تأمین بکنند، آسیب‌های اجتماعی هم کم خواهد شد» (۱۳۹۶. ۲. ۱۰).

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر بیانات مقام معظم رهبری در خصوص تولید و اشتغال در سه بعد و مفهوم اصلی (اهمیت به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال، شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال و نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال) مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به اینکه ۶۹٫۸٪ از بیانات ایشان بر شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال تأکید داشته است، می‌توان نتیجه گرفت که ارائه طرح‌ها و ایده‌هایی در زمینه روش و شیوه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال توسط خبرگان بسیار لازم و ضروری است. همچنین در این زمینه لازم است که بیشترین توجه دولت و مسئولین و آحاد مردم بر رونق تولیدات باشد، چراکه طبق بیانات ایشان رونق تولیدات مهم‌ترین شیوه‌ای است که باید برای به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال از آن بهره گرفت و برای رونق دادن به تولیدات بیشترین کاری که می‌تواند صورت بگیرد جلوگیری از واردات و قاچاق و قوام‌بخشی به تولید ملی است.

همچنین نتایج به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال در اولویت دوم بیانات قرار گرفت. در این زمینه بیشترین نکته‌ای که مقام معظم رهبری به‌عنوان نتیجه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال مطرح کرده‌اند اشتغال‌زایی و در زیرمجموعه آن کاهش

بیکاری بوده است. بنابراین مقام معظم رهبری بیش از همه نتایج به دلیل اشتغال‌زایی و کاهش بیکاری نیروی کار بر جلوگیری از قاچاق و واردات بی‌رویه و قوام‌بخشی به تولیدات ملی تأکید داشته‌اند. می‌توان گفت مقام معظم رهبری نتیجه به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال را از دو بُعد مطرح نموده‌اند: الف) بهره‌ای که با به‌کارگیری سرمایه انسانی در تولید و اشتغال به افراد می‌رسد، ب) بهره‌ای که عاید کشور خواهد شد. اشتغال‌زایی که شامل کاهش بیکاری و کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌باشد از فوایدی است که افراد کسب خواهند کرد و پیشرفت در صنعت و پیشرفت اقتصادی نیز از فوایدی است که به جامعه خواهد رسید.

یادداشت‌ها

1. Human Capital
2. Bodro & Ramstad
3. Bazbora
4. Edvinsson & Malone
5. Bontis
6. Davenport
7. Bozbura & Kahraman
8. Competitive Advantage
9. Wang & Ahmed
10. Helfat
11. Tidd
12. Ndinguri et al
13. Meijerink et al
14. Alvarez & Busenitz
15. Lutz & Green
16. Daveni
17. Lopez & Cuartas
18. Subramaniam and Youndt
19. Alpkhan et al
20. Marvel et al
21. Unger et al
22. Foss
23. Hodgson
24. Doong, Fung & Wu
25. Ucbasaran, Westhead & Wright
26. Koellinger's

27. De Gregorio

28. Okan

۲۹. در تحقیقات کیفی از جامعه یا محیط پژوهش به جای جامعه آماری استفاده می‌گردد.

۳۰. متن کامل بیانات، سخنرانی‌ها، خطبه‌ها، مصاحبه‌ها، دیدارها، مکتوبات، پیام‌ها، نامه‌ها،

پاسخ‌ها، تقدیرها، دست‌خط‌ها و یادداشت‌ها، ابلاغ‌ها، انتصاب‌ها، موافقت‌نامه‌ها و حکم‌های

مقام معظم رهبری از آبان ۱۳۵۷ تا پایان آذر ۱۳۹۴.

31. Denzin & Lincoln

32. Credibility

33. Transferability

34. Dependability

35. Confermability

36. Thematic Network

37. Salter & Bruneel

38. Rothman

39. Franek

کتابنامه

باصری، بیژن؛ عباسی، غلامرضا؛ و نوری بیدهندی، آرزو (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر رشد

اقتصادی در کشورهای منتخب منا. فصلنامه علوم اقتصادی، ۲(۶)، ۴۹-۶۶.

پورعبادالهیان کویچ، محسن؛ اصغرپور، حسین؛ فلاحی، فیروز؛ و عبدی، حسن (۱۳۹۱). اثر سرمایه

انسانی بر صادرات کالاهای صنعتی در ایران. دوفصلنامه اقتصاد پولی - مالی (دانش و

توسعه سابق)، ۱۹(۳۷)، ۱۸۹-۲۱۶.

جوانمرد؛ حبیب‌الله؛ و محمدیان؛ فاطمه (۱۳۸۹). شاخص‌های مؤثر در سنجش سرمایه انسانی.

فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۲(۵)، ۶۷-۸۶.

حسن‌پور رودبارکی، مریم؛ و لبادی، زهرا (۱۳۹۵). اهمیت سرمایه انسانی در هزاره سوم. فصلنامه

مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، ۲(۷)، ۴۵-۶۶.

حسین‌پور، داوود؛ و عبداللهی، محمد (۱۳۹۳). تأثیر سرمایه انسانی بر بروز رفتار کارآفرینانه.

فصلنامه مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، ۲۴(۷۸)، ۱۰۹-۱۲۶.

خسروی، محمدرضا (۱۳۸۷). مفهوم اعتبار (پایایی) و روایی در تحقیقات کیفی. ماهنامه نگرش

راهبردی، ۸(۹۳ و ۹۴)، ۱۷۱-۱۸۴.

خسروی پور، بهمن؛ فرندپور، ناهید؛ و کوره‌پز، حسنعلی (۱۳۹۸). ضرورت و اهمیت تربیت دانشجویان کارآفرین در پیشبرد اهداف توسعه پایدار کشاورزی. *دوماهنامه مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه*، ۴(۵۳)، ۱-۶.

خویشتن‌دار، سهیلا؛ و دانش‌شکیب، معصومه (۱۳۹۸). شناسایی الگوهای انگیزشی کارآفرینان در راه‌اندازی کسب‌وکارهای دانش‌بنیان. *فصلنامه سیاست علم و فناوری*، ۱۱(۴۴)، ۴۶-۶۲. رضاقلی‌زاده، مهدیه؛ و آقایی، مجید (۱۳۹۵). سرمایه انسانی و بهره‌وری نیروی کار در استان‌های ایران. *ماهنامه پژوهش اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، ۲۶(۳۰۶)، ۲۳۰-۲۴۳.

روحانی، علی؛ کشاورزی، سعید؛ و انبارلو، مسعود (۱۳۹۷). ارائه نظریه زمینه‌ای از رویارویی نخبگان جوان با بوروکراسی بنیاد ملی نخبگان. *فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۹(۳۶)، ۷۴۵-۷۷۲.

روزبهان، محمود (۱۳۷۲). *تئوری اقتصادکلان* جلد ۱ (چاپ ۳۸). تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.

صادقی، رسول؛ و شکفته‌گوهری، محمد (۱۳۹۵). مطالعه پیامدهای بیکاری بر تأخیر در ازدواج جوانان. در شهر تهران؛ پژوهش علوم اجتماعی. *فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۸(۳۰)، ۱۴۱-۱۷۵.

سنوبری، محمد (۱۳۸۸). مقدمه‌ای بر سرمایه انسانی (مفاهیم، ویژگی‌ها و شاخص‌های اندازه‌گیری). *دوماهنامه توسعه انسانی پلیس*، ۶(۲۲)، ۱۱۹-۱۳۶.

ضیایی، محمدصادق؛ حسنقلی‌پور، طهمورث؛ عباسپور، عباس؛ و یاراحمدزهی، محمدحسین (۱۳۹۱). تبیین قابلیت مدل توسعه‌های فردی سرمایه انسانی باهدف چابک‌سازی بنگاه‌های کوچک و متوسط تهران (مطالعه‌ای در شرکت‌های مستقر در پارک علم و فناوری دانشگاه). *فصلنامه پژوهش مدیریت‌های عمومی*، ۵(۱۵)، ۲۷-۴۴.

طالبی، کامبیز؛ و دهقان‌نجم‌آبادی، عامر (۱۳۹۲). تأثیر سرمایه انسانی بر تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه (مورد مطالعه شرکت‌های دانش‌بنیان مستقر در پارک علم و فناوری اقبال شهر یزد). *فصلنامه پژوهش مدیریت بازرگانی*، ۵(۱۵)، ۸۳-۱۰۴.

عابدی‌جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن؛ و شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین؛ روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، *دوفصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*، ۵(۱۰)، ۱۵۱-۱۹۸.

- عادل‌مهربان، مرضیه (۱۳۹۴). مروری بر تحلیل محتوای کیفی و کاربرد آن در پژوهش. اصفهان: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی استان اصفهان.
- عبداللهی، محمداسماعیل (۱۳۹۱). تحلیلی قرآنی به اهداف و الزامات تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه. علوم قرآن و حدیث (قرآنی‌کوشر)، ۵۶-۶۸.
- غیاثی ندوشن، سعید؛ و امین‌الرعا، احسان (۱۳۹۵). بررسی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی و سرمایه فکری بر میزان بهره‌وری منابع انسانی. فصلنامه مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، ۲۵(۸۰)، ۱۸۳-۲۰۹.
- فائض، علی؛ و شهابی، علی (۱۳۸۹). ارزیابی و اولویت‌بندی موانع ارتباط دانشگاه و صنعت (مطالعه موردی شهرستان سمنان). فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، ۴(۱۴)، ۹۷-۱۲۴.
- فرهی‌بوزنجانی، برزو؛ و ممینی، یعقوب (۱۳۹۱). اهمیت منابع انسانی در تولید ملی. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، ۱۳(۱۵۲)، ۱۹-۳۱.
- مجیدی، رویا (۱۳۹۶). ارزیابی بیکاری با تأکید بر عدم تناسب مهارت شغلی با تأکید بر سطح کشوری و استانی به‌ویژه خراسان رضوی. ماهنامه پژوهش‌های تاریخی اجتماعی و سیاسی، ۲(۲)، ۵۵-۶۸.
- ملکی، بهاره؛ صامتی، مجید؛ سامتی، مرتضی؛ و رنجبر، همایون (۱۳۹۵). تأثیر مالیات عایدی سرمایه بر انباشت سرمایه، توسعه مالی و رشد اقتصادی مورد مطالعه ایران. فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، ۱۳(۵۲)، ۱۶۳-۱۸۸.
- میرجلیلی، علی‌محمد؛ و یوسفی، سمیه (۱۳۹۳). اولویت‌های تولید از دیدگاه اسلام. ماهنامه پژوهش‌های اجتماعی - اسلامی، ۹(۱۰۱)، ۱۲۶-۱۰۳.
- وحدتی، حجت‌اله؛ ساعدی، عبدالله؛ و شریعت‌نژاد، علی (۱۳۹۶). بررسی تأثیر هوشمندی استراتژیک بر سرمایه‌های انسانی بیمه. فصلنامه مدیریت فرهنگ‌سازمانی، ۱۵(۵۹)، ۶۶۷-۶۸۶.
- وکیل‌الرعا، یونس؛ و امین‌بیدختی، علی‌اکبر (۱۳۹۷). ابعاد توانمندسازی مدیران مبتنی بر اقتصاد مقاومتی تعاونی‌های تولیدی. فصلنامه تعاون و کشاورزی (تعاون)، ۷(۲۶)، ۲۹-۵۷.
- Bayon, M. C., Lafuente, E., & Vaillant, Y. (2016). Human Capital and the Decision to Exploit Innovative Opportunity. *Management Decision*.
- Claver-Cortés, E., Zaragoza-Sáez, P. C., Molina-Manchón, H., & Úbeda-García, M. (2015). Intellectual Capital in Family Firms: Human Capital Identification and Measurement. *Journal of Intellectual Capital*.

- Dimov, D. (2017). Towards a Qualitative Understanding of Human Capital in Entrepreneurship Research. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.
- Santana Moreira Pais, P. Bornacki de Mattos, L. & Camargos Teixeira, E. (2018) Interstate Migration and Human Capital Formation in Brazil, *International Journal of Social Economics*, 8(45), 1159-117.
- Sehrawat, M., & Giri, A. K. (2017). An Empirical Relationship between Financial Development Indicators and Human Capital in Some Selected Asian Countries. *International Journal of Social Economics*.
- Uzuegbunam, I., Liao, Y. C., Pittaway, L., & Jolley, G. J. (2017). Human Capital, Intellectual Capital, and Government Venture Capital. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*.
- Vidotto, J. D. F., Ferenhof, H. A., Selig, P. M., & Bastos, R. C. (2017). A Human Capital Measurement Scale. *Journal of Intellectual Capital*.
- <https://www.khamenei.ir/>
<https://www.noormags.ir/>